

PRÍSPEVOK K STRATÉGIÍ ROZVOJA POĽNOHOSPODÁRSTVA A VYUŽITIA PÔDY

Juraj HRAŠKO

CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE AND LAND USE STRATEGY

GLOBAL EXISTENTIAL RISKS '2018

1. Úvodom

Žiada so mi pripomenúť, že poľnohospodárstvo, i keď podceňované, je pre človeka najvýznamnejším výrobným odvetvím, lebo zabezpečuje produkciu takých výrobkov, ktoré sú bezpodmienečne potrebné pre jeho život, pre jeho existenciu.

Nebudeme podrobne sledovať vývoj od človeka samozásobiteľa, spomenieme len, že už v prvobytnej, ešte kmeňovej spoločnosti, sa popri bojovníkoch zabezpečujúcich bezpečnosť kmeňa najviac cenili lovci, pastieri a oráči.

V retrospektívnom pohľade na plnenie funkcie zabezpečenia výživy ľudí má vývoj hospodárenia na pôde v celosvetovom meradle približne rovnaké vývojové etapy ako u nás. Historickým medzníkom bolo, keď časť z pôvodne kmeňového vlastníctva pôdy, ktoré bolo formálne spravované vladykom (neskôr nazývaného kráľom), dával ju ako odmenu zaslúžilým bojovníkom. (Výnimku tvoria kolonizované krajiny, kde vlastníctvo pôdy a jej výmera boli úmerné počtu likvidovaných domorodcov) Títo však okrem zabezpečenia svojej rodiny mu boli povinní odvádzať časť produkcie pre vojsko a dvor a v prípade neplnenia povinností im pôdu odobral. Na našom území sa to udialo zhruba pred tristo rokmi, keď cisárovná Mária Terézia (potom jej syn Jozef II.) zaviedli kataster, ktorý v podstate sledoval dvoj jediný cieľ – vyriešiť príjem do štátnej pokladnice a zároveň problém hladu na vidieku. Ďalší vývoj v monarchii nastal po reforme Jozefom II., keď uhorskí šľachtici odmietli zákon o dedení pôdy najstarším potomkom a v Uhorsku sa dedila pôda medzi všetky deti. To je dôvod, prečo v Čechách, ktoré boli spravované z Viedne, nie je taká rozdrobenosť pozemkov ako na Slovensku, ktoré tvorilo časť Uhorska.

Poľnohospodárstvo sa v procese delby práce stalo samostatným výrobným odvetvím, ktoré sa nelíši od iných podnikateľských odvetví v tom, že jeho základnou **existenčnou podmienkou je dosahovanie primeraného zisku podnikateľa.**

Zásadný rozdiel ale je, že kým priemyslové odvetvia používajú haly prispôbené pre druh výroby, pre poľnohospodárstvo je výrobným priestorom krajina, charakterizovaná rôznymi klimatickými podmienkami, (vodný a tepelný režim, dĺžka slnečného svitu a pod.), reliéf územia, a vlastnosti pôdy. **Tieto prírodné podmienky tak primárne ovplyvňujú nielen možnosť pestovania plodín ale i ich sortiment, možnosti i spôsob chovu jednotlivých druhov zvierat pre produkciu potravín, ale priamo aj časť nákladov na jednotku produkcie. Tieto prírodné zdroje, ktoré**

tvoria charakter každej krajiny, nevytváral človek svojou prácou, nie sú teda tovarom a preto je takéto tvrdenie o pôde absolútne absurdné.

Poľnohospodárstvo, ako odvetvie národného hospodárstva sa môže v každej krajine zamerať len na pestovanie takých plodín, ktoré sú v súlade s prírodnými podmienkami a technickým i technologickým vybavením umožneným celkovou ekonomickou úrovňou štátu a v **rozsahu reálne existujúcich odbytových možností**, či už sú tieto regulované trhovým mechanizmom, alebo stanovené plánom. Tovarom sú teda až poľnohospodármi dopestované produkty, ktorých odbytová cena, ako každého iného produktu, **musí kryť výrobné náklady a zisk pre podnikateľa**, určený pre obnovu a modernizáciu technického vybavenia a pre život jeho rodiny na primeranej úrovni. Tak ako žiadne podnikateľské odvetvie, nemôže ani poľnohospodárstvo pracovať so stratou, ak nie je zo strategických dôvodov podporované z iných zdrojov.

Primárnym strategickým dôvodom pre podporu poľnohospodárskej výroby je, že toto odvetvie vyrába základné suroviny pre potravu (teda priamo pre existenciu všetkého živého na Zemi), bez ktorej sa živé bytosti, vrátane človeka, nemôžu zaobísť.

Druhým strategickým dôvodom je skutočnosť, že ak prírodné, od človeka nezávislé podmienky, primárne vplývajú na množstvo i kvalitu produkcie, obstať v konkurencii znamená dodatočné investície a zvyšuje bez zavinenia producenta výrobné náklady na jednotku produkcie. Svetové spoločenstvo má voľbu - *dotovať poľnohospodársku výrobu aj v horších prírodných podmienkach, aby boli potraviny dostupné pre všetkých ľudí, aby sa zamedzil hladomor, alebo regulovať počet živých organizmov, najmä počet ľudí na celej Zemi,*

Tretí strategický dôvod prikazuje vláde každej krajiny usilovať sa o dosiahnutie maximálnej miery sebestačnosti v základných potravinách z dôvodov zachovania štátnej suverenity, lebo exportujúce štáty účelovým zvyšovaním cien, prípadne hrozbou zastavenia dovozu by mohli štáty závislé na dovoze vydierať hrozbou hladu.

2. Povojnový vývoj poľnohospodárstva v krajinách západnej Európy.

Analýza svetových trendov ukazuje, že nárast výmery fariem bol diktovaný nárastom ťažnej sily, využitie ktorej bolo na malých farmách nemožné. Povojnový vývoj poľnohospodárstva v štátoch západnej Európy bol taktiež ovplyvnený rozvojom mechanizácie, najmä traktorov a zvýšeným používaním minerálnych hnojív a pesticídov.

Nebývalý nárast ťažnej sily umožnil zväčšovanie výmery poľnohospodárskych podnikov, nakoľko jeden traktor s viacradličným pluhom, riadený často osobne farmárom, nahradil niekoľko párov koní s pohoničom a jeho rodinou. **Teda nie ideologické dôvody, ale zvýšenie výkonnosti ťahačov** a od toho odvodenej možnosti použitia výkonnejších poľnohospodárskych strojov s väčším záberom vyvolal potrebu zväčšovania výmery honov i fariem ako aj okamžitý trend znižovania počtu pracovníkov v poľnohospodárstve. Nárast spotreby minerálnych hnojív podstatne zvýšil úrody a pesticídy umožnili odstraňovanie burín a ničenie škodcov bez ručnej práce. Počet poľnohospodárskych podnikov a nárast ich výmery sa zvyšoval jednak priamym prikupovaním zbankrotovaných usadlostí solventnými poľnohospodármi, alebo prenajímaním exekučne skupovanej pôdy advokátskymi kancelármi a bankami.

Malé farmy (do 5 ha) môžu byť a aj zostali len náhradným zdrojom sociálnej istoty a samozásobenia rodiny, ktorá má ešte vedľajší zdroj príjmov, pokiaľ sa nebudú orientovať na pestovanie plodín pre špeciálne využitie.

Tab. 1 Vývoj počtu poľnohospodárskych podnikov v EHS v tis (Eurostat, str.235, Luxembourg 1991)

	1966/7	1977	1987
Belgicko	214,8	126,5	92,6
Dánsko	-	127,8	86,9
Francúzsko	1,708,0	1.249,2	981,8
Grécko	-	-	953,3
Holandsko	247,0	154,6	132,0
Írsko	-	225,0	217,0
Luxembursko	8,6	5,8	4,2
Nemecko (SRN)	1.246,0	851,6	705,1
Portugalsko	-	-	635,5
Španielsko	-	-	1.791,6
Taliansko	2.980,5	2.634,1	2.784,1

V ďalšom vývoji fariem v západnej Európe pozorujeme dva protikladné trendy. Z jednej strany je to sústavné zvyšovanie výmery obrábanej pôdy pri znižovaní počtu pestovaných plodín na 2 - 3 plodiny a z druhej strany pomerne značný pokles trvalo zamestnaných pracovníkov v poľnohospodárskych podnikoch. Snaha urobiť čo najviac práce vlastnými silami rodinných príslušníkov je motivovaná hlavne finančne, lebo pracovníci aj v tomto odvetví požadujú často vyššiu mzdu, ako je príjem na člena rodiny majiteľa farmy.

Treba si povšimnúť aj vekovú štruktúru poľnohospodárskych podnikateľov, keď skoro štvrtina prekročila vek 65 rokov, tretina je vo vekovej kategórii 55 až 65 rokov a len jedna pätina je vo veku pod 45 rokov. Vyslovujú sa obavy o osud celého radu podnikov, pretože mladí ľudia nejavia záujem o podnikanie v poľnohospodárstve. (*Pre porovnanie uvádzame, že na Slovensku veková štruktúra zamestnancov medzi rokmi 2001 až 2016, ukazuje najväčší pokles podielu pracujúcich vo vekovej kategórii 45-49 rokov. Najväčší nárast podielu pracujúcich nastal vo vekovej kategórii 55-59 ročných, v roku 2016 tvorila táto skupina 18,5 %-ný podiel v štruktúre pracovníkov. Vzhľadom na pretrvávajúci nezujem o prácu v poľnohospodárstve sa v roku 2016 zvýšilo zastúpenie najstaršej vekovej kategórie (60-64 rokov), na 6,5 %. Do veku 44 rokov v odvetví pracuje len 44,9 % ľudí, zatiaľ čo vo veku od 45 rokov je zamestnaných 57,2 %.*)

Medzi novými formami hospodárenia treba zaznamenať vznik podnikov zameraných na živočíšnu výrobu bez rastlinnej výroby a to najmä u hydiny zamerané na produkcia vajec a hydinového mäsa (pričom tento trend bol uplatňovaný aj na Slovensku výstavbou veľkokapacitných ošipární a bezvýbehových hydínární), ktoré nepatrili farmám, ale prevažne obchodným spoločnostiam.

3. Povojnový vývoj poľnohospodárstva u nás.

Intenzifikácia poľnohospodárstva bola u nás podobná svetovému vývoju, ale úplne odlišná pri riešení nutného zvyšovania výmery poľnohospodárskych podnikov, ktoré si vynútil aj u nás najmä zmena živej ťažnej sily pre obrábanie pôdy na motorovú. Osobitne na Slovensku, vďaka rozhodnutiu uhorskej šľachty o prijatí dedičského zákona, podľa ktorého pozemky dedili všetky deti. Tým v uhorskej časti Habsburskej monarchie dochádzalo v porovnaní s rakúskou časťou pri značnom počte detí k oveľa rýchlejšiemu drobeniu výmery pôdy, rastu počtu vlastníkov, ale spôsobilo aj to, že dedičia nehľadali pracovné možnosti v osvojení remesla, ale držali sa pôdy. (*Proti takémuto drobeniu pôdy sa postavil veľmi tvrdo cisár Jozef II., syn Márie Terézie pri reforme pozemkovej reformy, čo došlo až tak ďaleko, že odmietol korunovanie za Uhorského kráľa a nikdy nenavštívil Uhorsko.*)

Ak bolo Slovensko označované za agrárnu krajinu, tak nie preto, že bolo producentom prebytkov poľnohospodárskych produktov, ale z dôvodu, že väčšina obyvateľov na vidieku sa držala pôdy ako samozásobitelia rodiny z existenčných dôvodov. Hodne sa diskutuje okolo kolektivizácie, ktorá sa vydáva len za akt násilia voči poľnohospodárom, za akt odcudzenia pôdy vlastníkom. Zakladanie poľnohospodárskych družstiev **nemalo však za cieľ a ani neznamenalo likvidáciu súkromného**

vlastníctva poľnohospodárskej pôdy, ale združovanie poľnohospodárov k jej spoločnému obrábaniu na väčších honoch, pôvodne v rozsahu katastra obce, čo bolo nutné pre mechanizované obrábanie pôdy a intenzifikáciu poľnohospodárskej prvovýroby, teda na bezbolestný prechod k modernej poľnohospodárskej výrobe.

K zakladaniu poľnohospodárskych družstiev sa na Slovensku pristupovalo navyše za takej ekonomickej situácie, že po prijatí programu industrializácie Slovenska potreboval priemysel ľudí a vznikajúce roľnícke družstvá využívajúce najprv techniku štátnych Strojových a traktorových staníc ich mohli uvoľniť. (*V r. 1950 pracovalo v poľnohospodárstve a lesníctve na Slovensku 38,8% obyvateľstva, pričom do roku 1970 ich počet poklesol na 20,4% a v osemdesiatych rokoch pracovalo v odvetví približne len 10%, obyvateľov*) Zlepšila sa aj veková štruktúra záujmom mladých ľudí o povolanie traktoristu či kombajnéra a neskôr aj kvalifikovanou prácou v pridruženej výrobe. Nadaným mladým ľuďom sa otvorila možnosť bezplatného štúdia na vysokých školách a po ukončení štúdia sa okamžite uplatniť v iných profesiách, čo vytvorilo predpoklad pre vznik a rozvoj dovtedy málo početnej národnej intelektuálnej vrstvy na Slovensku. Nechajme teda stranou politické invektívy, pozrime sa len na ekonomickú stránku kolektivizácie.

Začiatky hospodárenia v družstvách mali ešte všetky znaky malovýrobných postupov na veľkých plochách, čo odrážalo návyky bývalých malých súkromných poľnohospodárov. Samotné zväčšenie výmery podnikov neznamenal okamžité dosahovanie vyšších úrod, naštartovalo však podmienky, aby prostredníctvom prichádzajúcich vysokoškolsky vzdelaných odborníkov a priamej spolupráce s vedecko – výskumnou základňou a štátnou podporou rýchle akceptovalo nové technológie, ktoré vplývali na zvyšovanie úrod a úžitkovosť hospodárskych zvierat.

Prechod na družstevné hospodárenie môžeme teda pragmaticky chápať ako urýchlenie procesu vytvárania väčších hospodárskych celkov, ktorý bol omnoho bolestivejší pre farmárov v západnej Európe, ktorí stratili majetok v dôsledku konkurencie a následnej exekúcie, čím sa pôda dostala často do vlastníctva bánk a právnikov. Na nebezpečenstvo takéhoto procesu aj u nás upozorňuje celý rad agrónomov i ekonómov, ktorí vidia v požiadavke obnovovania malých fariem určitý anachronizmus (okrem podnikov zameraných na špeciálne plodiny, ako je ovocinárstvo, zeleninárstvo, vinohradníctvo, chov oviec a kôz a pod.).

Strategickým zámerom štátu v povojnovom období bolo zabezpečenie maximálnej sebestačnosti v základných druhoch potravín z vlastnej produkcie, lebo prakticky neexistoval otvorený trh potravín. To sa podarilo dosiahnuť aj napriek nízkym cenám potravín a z toho odvodenej relatívne vysokej spotreby, ktorá nás radila medzi štáty s najvyššou úrovňou konzumu potravín na svete. (V roku 1993 sa skonzumovalo na Slovensku takmer 16 kilogramov hovädzieho mäsa, pričom v osemdesiatych rokoch to bolo viac ako 20 kilogramov, dnes je to menej ako 5 kg) Ešte v roku 1989 sa požadovalo zvyšovanie produkcie tak v rastlinnej, ako aj živočíšnej výrobe a používali sa tvrdé opatrenia na zamedzenie úbytku poľnohospodárskej, najmä ornej pôdy.

Intenzifikácia hospodárenia prebiehala aj u nás tak, ako na celom svete pestovaním vysokovýkonných odrôd a aplikáciou vysokých dávok hnojív pri prevažnej, alebo výlučnej chemickej ochrane rastlín. Úspešne sa rozvinula kooperácia medzi podnikmi zo severu a juhu najmä pri zbere úrody, v živočíšnej výrobe cestou kooperačných vzťahov pri pasení najmä mladého dobytku. Biologický charakter výroby prekryla aj u nás chémia, pričom treba pravdivo povedať, že na určitý čas úspešne. Aj u nás bol nárast úrod, najmä obilnín ako hlavnej kultúry priamo úmerný nárastu dávok hnojív, dávky ktorých boli však prísne stanovované na základe povinných analýz pôdy. Výsledkami úrod sa slovenské poľnohospodárstvo podľa stanoviska amerických expertov R. Prostermana a T. Hanstada vyrovná úrodám západnej Európy (*A Preliminary Report on Comparative Land Reform to Czechoslovakia*", január 1992). Úrody poľnohospodárskych plodín vzrástli v porovnaní s predvojnovým obdobím takto (údaje v t/ha) – tab. 2.

Tab. 2 Úrody poľnohospodárskych plodín

Rok	1938	1988	1938	1988
pšenica	1,48	5,80	strukoviny	1,13
raž	1,24	3,66	cukrová repa	24,90
jačmeň	1,40	4,77	zemiaky	10,55
ovos	1,10	3,44	repka olejka	1,33
kukurica zrno	2,15	5,55	seno z lúk	3,07
				4,23

4. Situácia odvetvia poľnohospodárstva po roku 1990.

Poľnohospodárstvo bolo do roku 1990 konsolidované a zabezpečovalo zamestnanie pre 17 % všetkých pracovníkov v odvetví hmotnej výroby a na tvorbe hrubého spoločenského produktu sa podieľalo 10,7 %. Vďaka dotačnej politike štátu boli potraviny lacné a viac ako 98,5 % pochádzalo z domácej produkcie. Agrárny sektor sa začal meniť v roku 1990. Vláda ČSFR vydala uznesenie č. 689/1990 o ekonomickej reforme v poľnohospodárskom a potravinárskom komplexe, ktorého účelom bola cenová liberalizácia a reštrikcia subvencií do poľnohospodárskej prvovýroby. V prvej vlne agrárnej reformy v roku 1993 prišlo o zamestnanie 40 % z celkového počtu pracovníkov (viac ako 140 tis. osôb) a tendencia znižovania počtu pracovníkov v pôdohospodárstve a potravinárstve pretrváva dodnes ani nie v stagnácii, ale v zbedačení slovenského vidieka. Situácia odvetvia sa zásadne zmenila, poľnohospodárska výroba prestala byť uzavretá a musela sa prispôbovať podmienkam otvoreného trhu potravín a konkurenčnému tlaku zahraničných produktov. Rozhodnutím o demonopolizácii odvetví sa zlikvidovali všetky výrobné-hospodárske jednotky, čím sa v podstate zrušil systém dodávateľsko-odberateľských vzťahov a pre poľnohospodárov vznikli problémy s predajom produkcie.

Zásadné oslabenie ekonomiky poľnohospodárskych podnikov spôsobilo už v roku 1991 zníženie dotačnej podpory odvetvia v priamych platbách o približne 13 miliárd Kčs, teda viac ako o 50 %. Takýto objem peňazí nebolo možné nahradiť žiadnymi racionalizačnými opatreniami a znižovaním nákladovosti výroby a tak sa celé odvetvie dostalo do straty. V rokoch 1990-92 sa objem hrubej poľnohospodárskej produkcie znížil približne o 40 %. Netreba zabúdať ani na devalváciu československej meny, ktorá prispela k rastu maloobchodných cien a zásadným spôsobom zaťažila občanov. Z týchto „morových rán“ sa poľnohospodárstvo z týchto revitalizovalo iba pomaly.

Stačili dva roky aby poľnohospodárstvo malo problémy s odbytom komodít (postupne to prevzali na seba nadnárodné monopoly, avšak na úkor ekonomiky producentov.) a ocitlo sa na prahu ekonomického kolapsu. Nestačilo sa vysporiadať so zmenou stratégie štátu vo vzťahu k odvetviu o ktorej sa veľa diskutovalo, hoci treba otvorene a pravdivo povedať, že táto nebola nikdy zákonodarnými štátnymi orgánmi záväzne prijatá. Namiesto vecného posúdenia procesu transformácie začal nemilosrdný propagandistický útok s cieľom za každú cenu likvidovať poľnohospodárske družstvá, ktoré boli v podstate jedinou zárukou konkurencie schopnosti a prostredníctvom pridruženej výroby aj zárukou celoročnej zamestnanosti vidieckeho obyvateľstva. Ťažko uviesť hlavnú príčinu týchto útokov. Hoci hlavné argumenty boli motivované ideologicky (odmietnutie všetkého čo vzniklo za „totality“), pôsobili aj majetkové ambície ľudí, ktorí v chaose využili príležitosť či už momentálnym mocenským postavením, osobnými známosťami, ale aj chytrosťou, či dokonca podvodom dostať sa k majetku, predovšetkým vo vlastníctve štátu. Majetkové požiadavky, ktoré nebrali ohľad na rozvoj odvetvia, ale sledovali čisto vlastnícke záujmy, sa prejavili aj u potomkov majiteľov pôdy, ktorí už nepracovali, ani nechceli pracovať v poľnohospodárstve, ale žiadali o navrátenie pozemkov za účelom predaja hocikomu, kto viac zaplatí. Za zmienku stoja aj početné organizované útoky proti „prišielcom“, ktorí nemali v družstve pôdu (bol to útok motivovaný snahou o odstránenie vysokoškolsky vzdelaných odborníkov z funkcií), požiadavky na rozdelenie zlúčených družstiev na obecné, čo vyzvalo zadĺženie mnohých družstiev, lebo po delení vznikla masová potreba dokupovať chýbajúcu techniku obyčajne na úver. Na Slovensku chátrajú kedysi

vzorové družstevné dvory, maštale a hydinárne, mnohé závlahové a melioračné zariadenia boli zničené, rozkradnuté a predané do zberných surovín. Spustnuté plochy, hanba ničenia hodnôt, dostali pomenovanie „hnedé parky“. To, že niektoré poľnohospodárske družstvá v modifikovanej forme prežili, treba do istej miery pripísať aj existenčným obavám a puđu sebazáchovy tej časti vidieckeho obyvateľstva, ktoré pracovalo v družstve a vďaka stabilizovanej zostave odborníkov, ktorí pokračovali v družstevnej práci. Kde z rôznych príčin boli odstránení s družstvom zrastení funkcionári (rovnako aj na štátnych majetkoch) nastali komplikácie, ktoré viedli k ich zániku. Poľnohospodárstvo nie je len zamestnaním, ale povoláním, Preto je potrebné spomenúť a úprimne poďakovať za odvážnu záslužnú, prácu aj tým, ktorí neprevzali rodičovskú pôdu na predaj, obnovili rodinné tradície hospodárenia na obnovených, často malých súkromných farmách, odolávajú zahraničnej konkurencii orientáciou na pestovanie nedostatkových plodín, na výrobu tradičných slovenských výrobkov a dodržiavanie ich vysokej kvality. (najmä ovocinári, vinohradníci, pestovatelia zeleniny, liečivých rastlín, výrobcovia najmä mliečnych a mäsových špecialít a pod.)

Ukázalo sa, že prechodom na trhovú ekonomiku väčšina obyvateľstva nemá dostatočné príjmy pre zvýšenie kúpnej sily, že bezohľadní nadnárodný najmä obchodný a finančný kapitál využil túto deštruktívnu situáciu pre získanie nových trhov, teraz nás považuje za občanov, ktorým často za vyššie ceny ako v bohatých štátoch ponúka pozáručné, alebo závadné potraviny. (pozri údaje o kvalite dovážaných potravín). Kvalitná výživa pre všetkých na ktorú sme boli zvyknutí, sa stala predovšetkým ekonomickým problémom výrazne ovplyvňujúcim nielen sociálne istoty, ale aj ďalší rozvoj odvetví agrokomplexu, s najtvrdším dopadom na poľnohospodársku prvovýrobu. Začalo to narušením väzieb prvovýroby na odberateľov produkcie a spracovateľské kapacity (mlyny, cukrovary, konzervárne, bitúnky a pod.), pokračovalo návalom pekne balených potravín zahraničných výrobcov často pochybnej kvality, ignorovaním domácej produkcie s propagandistickým zdôrazňovaním jej zdravotnej závadnosti, pokračovalo zvýšením nákupných cien výrobných vstupov a stagnácií cien poľnohospodárskych produktov, ktoré koniec koncov nerešpektovali ani výšku výrobných nákladov.

Ďalším negatívnym dopadom bolo zrušenie tzv. zápornej dane z obratu, čo viedlo ku chaosu na trhu s poľnohospodárskymi komoditami, výraznému zníženiu spotreby potravín a následnému prepadu odbytových cien poľnohospodárskych výrobkov, osobitne zvierat. Pokles poľnohospodárskej produkcie, zvlášť živočišnej, bol za týchto podmienok zákonitý a bol príčinou masového znižovania stavov hospodárskych zvierat s dopadom na pokles spotreby mäsových výrobkov hlboko pod odporúčanú normu.

Výkyvy v objeme výroby nastali aj u štátnych majetkov, z ktorých viaceré úplne zanikli a často záhadným spôsobom novovznikajúce súkromné podnikateľské subjekty iba z časti nahradili objem výroby a väčšinou už neobnovili likvidovanú živočišnú výrobu.

Po prijatí Slovenskej republiky a ďalších krajín z „východného bloku“ sa začala voči novým krajinám uplatňovať tzv. dvojrychlostná politika, pretože európska komisia rozhodla o vyplácaní priamych platieb v prvých troch rokoch vo výške 25/30/35 % z úrovne poskytovanej farmárom starých členských krajín EÚ. Priame platby sa síce postupne v priebehu desiatich rokov od vstupu zvyšovali, ale možno povedať, že nikdy nedosiahli 100% dojednanej úrovne. Takýto postup bol vyslovene mocensko-politický a osobne ho nazývam neokolonizačný. Komisia síce navrhla možnosť využiť tzv. národné vyrovnávacie platby na úroveň priamych platieb, čo vlády bohatších susedných krajín využili a doposiaľ vyrovnávajú dotácie z vlastných štátnych rozpočtov. Slovenské vlády, napriek politickým deklaráciám o poskytovaní priamej štátnej pomoci poľnohospodárom, doteraz zaostávajú za susednými krajinami.

Rozhodujúcim faktorom, ovplyvňujúcim poľnohospodársku politiku, sa stal na konci minulého storočia vstup Slovenska do Európskej únie. Bolo potrebné prebrať nástroje Spoločnej poľnohospodárskej politiky (Common Agricultural Policy/ CAP), ktoré boli diametrálne odlišné od nástrojov používaných v Slovenskej republike v predvstupovom období. Vstupom do EÚ zanikla samostatná národná poľnohospodárska politika a vo väčšine podstatných aspektov ju nahradilo rozhodovanie na úrovni Rady ministrov EÚ,

Na konkurenčnú schopnosť poľnohospodárstva veľmi negatívne vplývala najmä agrárna politika druhej Dzurindovej vlády. Predsedovia vlád Poľska, Maďarska i Českej republiky tesne pred podpisom prístupovej zmluvy do EÚ v decembri 2002 osobne rokovali v Kodani o výške prostriedkov na rozvoj vidieka, iba delegácia Slovenskej republiky vedená M. Dzurindom túto možnosť na zvýšenie dotácií do Programu rozvoja vidieka nevyužila. (delegácia SR dokonca súhlasila, aby poľnohospodárska pôda u nás bola deklarovaná ako tovar a po desaťročnom odklade bude umožnené ju voľne predávať aj cudzím štátnym príslušníkom.. (ostatné krajiny V 4 ju v prístupovej zmluve definovali ako prírodný zdroj a národné bohatstvo), Poľnohospodári sú presvedčení, že postup Dzurindu a Mikloša voči slovenskému poľnohospodárstvu bol cielene likvidačný!

Voči novým krajinám sa začala uplatňovať tzv. dvojrýchlostná politika, pretože európska komisia rozhodla o vyplácaní priamych platieb v prvých troch rokoch vo výške 25/30/35 % z úrovne poskytovanej farmárom starých členských krajín EÚ. Priame platby sa síce postupne v priebehu desiatich rokov od vstupu zvyšovali, ale možno povedať, že nikdy nedosiahli 100% dojednanej úrovne. Takýto postup bol vyslovene mocensko-politický a osobne ho nazývam neokolonizačný. Komisia síce navrhla možnosť tzv. národných vyrovnávacích platieb na úroveň priamych platieb, čo vlády susedných krajín využili a doposiaľ vyrovnávajú dotácie z vlastných štátnych rozpočtov. Slovenské vlády, napriek politickým deklaráciám o poskytovaní priamej štátnej pomoci poľnohospodárom, zaoštvávajú za susednými krajinami.

Nielen v rozdeľovaní dotačnej podpory, ale aj v určovaní dotačných titulov a poskytovaní pozemkov v správe Pozemkového fondu do nájmu, najmä neprehľadným a nepochopiteľným udržiavaním fondu neznámych vlastníkov sa vyskytli aj korupčné praktiky porovnateľné s mafiánskymi. Takýto postup nepomáhal k stabilizácii odvetvia a rastu výkonnosti slovenského poľnohospodárstva, skôr k prelievaniu európskych financií do súkromných vreciek spriaznených aktérov, dokonca aj zahraničných. (aktivity „Macedónca“ v okrese Lučenec, alebo Talianov na východnom Slovensku, či chovateľom ošipaných na Záhorí) Zaujímavý je poznatok, že zatiaľ čo EÚ poskytuje slovenským poľnohospodárom z titulu existencie podnikov s väčšou výmerou ako v západnej Európe nižšie dotácie a naše vládne orgány reagujú na to snahou o zákaz predaja pôdy cudzincom a podporou vzniku rodinných fariem, narástol a naďalej bez veľkého krikú prebieha opačný proces podnikania v poľnohospodárstve formou **obchodných spoločností s väčšinovou účasťou zahraničného kapitálu, ktoré sú dokonca vlastníkami pôdy** čo je v rozpore s proklamovaným zámerom vlády. (ako príklad uvádzam obchodnú spoločnosť **Sandberg Capital**, ktorej konateľ sa verejne v tlači pochválil že sú už vlastníkami 9 družstiev a 17.000 ha pôdy a sú rozhodnutí sa ďalej rozširovať.).

Z tejto situácie sa slovenskí poľnohospodári a potravinári vlastnými silami a pri doterajšej úrovni podpory poľnohospodárstva žiaľ nedokážu dostať a niekedy sebestačné Slovensko je tak dlhodobo odkázané nielen na dovozy potravín, ale aj na stratu svojho výsostného územia. Do riešenia problémov musí účinnejšie vstúpiť štát výraznou a cieleňou legislatívou, rozumne zameranou štátnou podporou celej vertikály zabezpečujúcej potravinu, ale napr. aj preberaním ekonomicky nespôsobilých agropodnikov do vlastníctva štátu a vytvárania štátnych majetkov hospodáriacich na pôde (v Poľsku hospodári 48 štátnych majetkov s priemernou výmerou 10 000,0 hektárov pôdy a vysokou úrovňou intenzity výroby, v Spolkovej republike Nemecko má každá spolková krajina aspoň jeden štátny podnik v každom odvetví potravinárskej výroby).

5. Opatrenia potrebné pre riešenie situácie.

Zásadnou chybou agrárnej politiky na Slovensku je, že zamietla všetky výhody predchádzajúceho hospodárenia a nezachovala nič z poznatkov osvedčených princípov agropotravinárskeho komplexu, ktorý bol zárukou relatívneho blahobytu na vidieku. Zčkladnou príčinou je návrat ku tereziansko – jozefovskej koncepcii a ignorovaniu historických podmienok bezbolestného vytvorenia moderných hospodárstiev a sebestačnosti Slovenska, ktoré nevyužilo možnosť prechodu k ekologickému hospodáreniu a prostredníctvom zdravotne nezávadných potravín by bolo konkurencieschopné aj v zahraničnom obchode. Slovenská krajina bola a ešte má pri odvahe

akú mala cisárovná a jej syn možnosti pri formulovaní takejto stratégie rozvoja vidieka zvrátiť podmienky pre ekologickú orientáciu a jej prostredníctvom zabezpečiť konkurencieschopnosť slovenských produktov aj v zahraničí.

Pokiaľ ide o vzťah k pôde, zastávame názor, že je nanajvýš potrebné urýchlene prehodnotiť vzťah k pôde s rešpektovaním týchto poznatkov vedy:

5.1 Prírodné vedy formulovali poznatok, podľa ktorého pôda ako prírodný zdroj má pre ľudstvo univerzálne úžitkové hodnoty. Na základe tohto poznatku a z iniciatívy svetových vedeckých osobností odporučili medzinárodné organizácie, najmä FAO, UNEP a UNESCO, aby sa touto skutočnosťou zaoberala aj OSN ako najautoritatívnejšia svetová organizácia, ktorá rezolúciou 68. Valného zhromaždenia z 2. 12. 2013 na znak významu pôdy pre ľudstvo vyhlásila rok 2015 za Medzinárodný rok pôdy a každoročne 5. december za Medzinárodný Deň pôdy.

Opierajúc sa o toto rozhodnutie najautoritatívnejšej svetovej organizácie odmietame považovať pôdu sa tovar.

5.2 Pôda má mnohostrannú úžitkovú hodnotu, pod pôdou nemôžeme chápať len jej poľnohospodársky pôdny fond. Okrem produkčnej schopnosti sa pôda využíva pre rôzne druhy výstavby vrátane komunikácií, pre zadržiavanie zrážkovej vody v krajine, skladovanie odpadov, budovanie infraštruktúry i geologické práce, čo v podmienkach súkromného vlastníctva pôdy spomaľuje, prípadne znemožňuje realizáciu stavieb potrebných pre život občanov. Ak ľudstvo potrebuje pôdu pre všetky tieto aktivity, jej súkromné vlastníctvo komplikuje rozhodovanie kompetentných orgánov o alternatívnom využívaní a dáva súčasným vlastníkom ktorí na pôde nepracujú možnosť odpredať aj najúrodnejšiu pôdu na iné ako potravinárske účely. Svetová organizácia OSN pre pôdu a potraviny FAO schválila ešte v roku 1981 Svetovú chartu o pôde, v ktorej sa píše „Medzi hlavné, pre človeka dostupné zdroje patrí povrch Zeme, ktorý sa skladá z pôdy, vody a na ne viazaných rastlín i živočíchov. Využívanie týchto zdrojov nesmie zapríčiniť ich znehodnotenie (degradáciu), ani zničenie (deštrukciu), pretože na zachovaní ich nepretržitej produkčnosti je závislá existencia ľudstva.“ Vegetácia ktorá na povrchu Zeme rastie spomaľuje aj klimatické zmeny, zvyšuje podiel vody vsakujúcej do pôdy, produkuje kyslík pre dýchanie a ozdravuje životné prostredie.

Opierajúc sa o toto konštatovanie trváme na prednostnom využívaní vhodnej pôdy na produkciu úžitkovej biomasy, potrebnej najmä pre život človeka.

5.3 Organizácia FAO upozornila na hrozbu hladu rastúceho počtu obyvateľov Zeme a s tým spojené sociálne nepokoje a migráciu ľudí z hladujúcich oblastí a apelovala na národné vlády výzvou, že „Optimálne využitie domáceho pôdneho fondu nemôže byť ponechané na živelné pôsobenie momentálnych trhových mechanizmov liberálneho kapitalizmu, lebo sa predpokladá, že ľudstvo bude v budúcnosti stále nástojčivejšie čeliť mnohým problémom, z ktorých sa jeden bude určite týkať aj ich výživy a teda priamo aj dostatku pôdy, predovšetkým jej poľnohospodársky využiteľnej časti. Ak je hlavnou prekážkou existencia vlastníckych vzťahov k pôde, musí sa táto problematika stať výhradnou agendou národného štátu, ako správcu prírodných zdrojov.“

Opierajúc sa o toto upozornenie budeme žiadať rozpracovanie opatrení pre revitalizáciu domácej poľnohospodárskej výroby a zamedzenie záberov najproduktívnejších rovinatých pôd pre výstavbu, okrem komunikačných stavieb, ktoré nemajú polohovú alternatívu.

5.4 V celom rade prognostických materiálov z vedeckých konferencií a v materiáloch UNEP sa vyslovuje varovanie, že celý rad navrhovaných a pre boj hladom potrebných opatrení môže naraziť na odpor súkromných vlastníkov pôdy. U nás súkromné vlastníctvo pozemkov negatívne vplýva aj na už realizované alternatívne užívanie, na plánovanie, prípravu a urýchlenú realizáciu infraštruktúry a na dodržiavanie zákonov o ochrane prírody.

Opierajúc sa o toto varovanie a praktické skúsenosti z ťažkopádnych a často nelogických súdnych procesov, navrhujeme zásadnú zmenu vo vlastníctve pôdy, kde sa vytvorí pre užívateľa dedičné vlastnícke právo „sui generis“ na celú dobu užívania s cieľom zabránenia nakladania s pôdou ako tovarom.

5.5 Domáca poľnohospodárska výroba je v podmienkach voľného obchodu vystavená konkurenčnému tlaku zahraničných výrobcov, ktorí majú vhodnejšie prírodné podmienky i technickú a kapitálovú vybavenosť. Odstraňuje však nebezpečie neočakávaného zvyšovania cien, dovozu nekvalitných alebo zdravotne závadných potravín a hrozbu vydierania zastavením dovozu, čo prakticky ohrozuje suverenitu štátu z obavy pred hladom pre nedostatok potravín.

Budeme trvať na obnove sebestačnosti v základných druhoch potravín cestou štátom organizovanej potravinovej vertikály, zahrňujúcej podniky prvovýroby, výkupu, spracovania a predaja spotrebiteľovi na báze približne rovnakého podielu z výsledného zisku, čo pomôže aj kapitálovej konsolidácii prvovýroby.

5.6 Pôda tvorí celý suchý povrch územia štátu, a územie patrí všetkým štátnym občanom. Predaj územia občanom inej štátnej príslušnosti do vlastníctva predstavuje stratu suverenity štátu nad územím, za nedotknuteľnosť ktorého nesie zodpovednosť. (*Nemeckí dôchodcovia ktorí vykúpili všetky pozemky jedného z ostrovov Španielskeho kráľovstva. sa odmietli podriať španielskym zákonom*).

Upozorňujeme na túto skutočnosť vládu Slovenskej republiky a požadujeme legislatívne riešenie straty štátneho územia jeho predajom do vlastníctva cudzích štátnych príslušníkov.

ADRESA AUTORA

Dr.h.c. Prof. Ing. Juraj Hraško DrSc., akademik SAV
prezident Občianskeho združenia pre trvaloudržateľný rozvoj
Urbancova 9, 949 01 Nitra, Slovenská republika